

Agata Domachowska*

Niestabilność polityczna Czarnogóry w okresie działalności tzw. rządu technicznego (2022–2023)

Political Instability in Montenegro During the “Technical Government” (2022–2023)

STUDIA I ANALIZY

Słowa kluczowe: Czarnogóra, Bałkany Zachodnie, niestabilność polityczna, rząd techniczny, koabitacja

Key words: Montenegro, Western Balkans, political instability, technical government, cohabitation

Abstrakt: W 2020 r. w Czarnogórze doszło do znaczących zmian politycznych. Mianowicie pierwszy raz w historii czarnogórskiego parlamentaryzmu, rząd został utworzony nie przez Demokratyczną Partię Socjalistów – ugrupowanie dominujące na politycznej scenie przez prawie trzy dekady. W okresie trzech kolejnych lat powołano aż trzy różne rządy. Przy czym rząd premiera Dritana Abazovicia, po zaledwie czterech miesiącach od powstania, został odwołany, lecz z różnych powodów, pozostawał on premierem jeszcze przez ponad rok. Celem niniejszego artykułu jest przeanalizowanie sytuacji politycznej w Czarnogórze, w okresie trwania tzw. rządu technicznego premiera Dritana Abazovicia (od sierpnia 2022 r. do października 2023 r.) w celu zbadania przyczyn jej niestabilności.

Abstract: In 2020, Montenegro saw significant political changes. For the first time in the history of Montenegrin parliamentarism, the government was formed not by the Democratic Party of Socialists – the party that has dominated the political scene for almost three decades. Over the next three years, three different governments were established. The government led by the Prime Minister Dritan Abazović was dismissed after only four months of its formation, but for various reasons he remained Prime Minister for over

* ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8521-9399>; dr hab, prof. UMK, Wydział Humanistyczny Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu. E-mail: a.domachowska@umk.pl.

a year. The aim of the paper is to analyze the political situation in Montenegro during the so-called technical government of Prime Minister Dritan Abazović (from August 2022 to October 2023) to investigate the causes of its instability.

Wstęp

Czarnogóra pozostaje szczególnym przykładem na tle pozostałych państw postjugosłowiańskich. Choć ogłosiła niepodległość w 2006 roku, to przez prawie trzy dekady (od lat 90. XX wieku aż do 2020 roku) nie doświadczyła zjawiska alternacji władzy. W tym czasie bowiem niekwestionowaną pozycję na czarnogórskiej scenie politycznej posiadała Demokratyczna Partia Socjalistów (*Demokratska partija socijalista Crne Gore*, DPS)¹ ze swym liderem Milo Djukanoviciem – wielokrotnym premierem oraz prezydentem². Przez niemal trzy dekady, każdy kolejny rząd w Podgoricy tworzony był zawsze właśnie przez DPS (wraz z bliskimi jej pomniejszymi ugrupowaniami oraz partiami reprezentującymi poszczególne mniejszości w Czarnogórze, tj. chorwacką, bośniacką czy albańską). W 2020 roku DPS również osiągnęła najlepszy wynik w wyborach parlamentarnych, lecz nie była w stanie utworzyć gabinetu. W wyniku zawartej wówczas koalicji przez ugrupowania dotychczas opozycyjne, w grudniu 2020 roku po raz pierwszy szefem rządu nie został członek DPS. Natomiast symbolicznie koniec pewnej epoki w historii czarnogórskiej polityki nastąpił w kwietniu 2023 roku wraz z przegraną w wyborach prezydenckich M. Djukanovicia, który ubiegał się o drugą kadencję. Wraz ze zmianą władzy, która miała miejsce w Czarnogórze w 2020 roku, rozpoczął się niestabilny okres polityczny

¹ Partia ta powstała w 1991 r. ze Związku Komunistów Czarnogóry (*Savez komunista Crne Gore*). Szerzej nt. systemu politycznego i partyjnego Czarnogóry zob.: J. Wojnicki, *Instytucja rządu Republiki Czarnogóry w systemie organów władzy*, «Kwartalnik Kolegium Ekonomiczno-Społecznego. Studia i Prace» 2011, nr 1, s. 47–62; J. Wojnicki, *Przemiany w partiach postkomunistycznych państw postjugosłowiańskich*, [w:] P. Chmielewski, S.L. Szczesio (red.), *Bałkany Zachodnie – między przeszłością a przyszłością, Bałkany XX/XXI*, t. 3, Łódź 2013; J. Wojnicki, *System konstytucyjny Serbii i Czarnogóry*, Warszawa 2005; J. Wojnicki, *System konstytucyjny Czarnogóry*, Warszawa 2012; K. Krysieniel, J. Wojnicki, *Partie i systemy partyjne państw byłej Jugosławii: (Bośnia i Hercegowina, Chorwacja, Czarnogóra, Macedonia, Serbia, Słowenia)*, Pułtusk 2009; J. Wojnicki, *Kształtowanie się państwowości Czarnogóry*, «Zeszyty Naukowe Zbliżenia Cywilizacyjne» 2007, nr 3, s. 197–210; J. Wojnicki, *Europeizacja czy transformacja – ewolucje systemów politycznych Europy Środkowej i Wschodniej*, «Przegląd Politologiczny» 2014, nr 2, s. 7–20.

² Zob. szerzej: M. Łakota-Micker, *Milo Djukanović – droga na szczyt*, «Horyzonty Polityki» 2021, vol. 12, nr 38, s. 49–67; M. Łakota-Micker, *Szara Eminencja czarnogórskiej sceny politycznej – Milo Djukanović (cz. II)*, «Horyzonty Polityki» 2021, vol. 12, nr 39, s. 157–177.

w tym państwie bałkańskim, o czym świadczy chociażby powołanie trzech różnych rządów, na przestrzeni zaledwie trzech lat (2020–2023).

Celem niniejszego artykułu jest przeanalizowanie sytuacji politycznej w Czarnogórze, w okresie trwania tzw. rządu technicznego premiera Dritana Abazovicia (od sierpnia 2022 roku do października 2023 roku) w celu zbadania przyczyn jej niestabilności. Artykuł, ze względu na złożoność tematu, koncentruje się jedynie na przyczynach wewnętrznych³. Kluczowym zatem będzie skupienie się na kwestiach zarówno tych politycznych, jak i prawnych. Sprawowanie funkcji premiera przez ponad rok czasu, w sytuacji nieposiadania wotum zaufania w parlamencie, stanowiło nowe zjawisko w Czarnogórze i jak dotychczas nie zostało ono dokładnie przebadane. W przeprowadzonej analizie wykorzystana została metoda analizy treści (do analizy przede wszystkim artykułów prasowych, wywiadów oraz wystąpień polityków czarnogórskich) oraz prawnoporównawcza (do analizy aktów prawnych) i instytucjonalna.

Ramy teoretyczne zostały określone w oparciu o kategorię niestabilności politycznej. Termin powyższy, podobnie jak stabilność polityczna, posiada wiele różnych definicji. Na gruncie polskiej nauki kategoria stabilności politycznej została omówiona m.in. przez Krzysztofa Trzcińskiego⁴ i Łukasza Perlikowskiego⁵, a w zagranicznej przez przede wszystkim Claude Ake⁶. Niestabilność polityczną należy rozumieć jako jej przeciwieństwo. Termin stabilność polityczna, jak słusznie zauważa Krzysztof Trzciński, „jest bardzo często stosowany dla oddania kondycji państw, zarówno przez badaczy polityki, jak i rozmaitych analityków, to wciąż brakuje jego jednoznacznej definicji”⁷, podobnie jest z ter-

³ Analizując niestabilność polityczną w Czarnogórze w owym okresie, warto również wziąć pod uwagę czynniki zewnętrzne, tj. rolę i działania podejmowane przez m.in. państwa regionu (w tym szczególnie Serbię), Unię Europejską, Stany Zjednoczone czy Rosję. Należy pamiętać również o Serbskiej Cerkwii Prawosławnej, która przez wielu Czarnogórców postrzegana jest jednak jako czynnik zewnętrzny – podmiot wzmacniający serbski nacjonalizm wszędzie tam, gdzie żyją w regionie.

⁴ K. Trzciński, *Czym jest stabilność polityczna państwa?*, «Przegląd Politologiczny» 2015, nr 2, s. 37–47.

⁵ Ł. Perlikowski, *Political Stability as a Phenomenon and a Potential*, «Athenaeum» 2021, vol. 72, nr 4, s. 229–244; Ł. Perlikowski, *How Does One Understand the Stability of Political Regimes from a Theoretical Point of View?*, «Politeja» 2019, vol. 16, nr 63, s. 111–123; Ł. Perlikowski, *Teoretyczne podstawy badań stabilności politycznej*, Toruń 2023.

⁶ C. Ake, *A Definition of Political Stability*, «Comparative Politics» 1975, vol. 7, nr 2.

⁷ K. Trzciński, *Czym jest stabilność polityczna...*, s. 37; więcej na temat kategorii stabilności politycznej, zob. C. Ake, *A Definition...*; A. Alesina, S. Ozler, N. Roubini, P. Swagel, *Political Instability and Economic Growth*, «Journal of Economic Growth» 1996, vol. 1, nr 2; A. McCulloch, *Does Moderation Pay? Centripetalism in Deeply Divided Societies*, «Ethnopolitics: Formerly Global Review of Ethnopolitics» 2013, vol. 12, nr 2; B. Shepherd, *Political Stability: Crucial for Growth?*, «LSE Ideas Strategic Brief», March 2010, London School of

minem „niestabilności politycznej”. Niniejszy artykuł opierać się będzie na podstawowej definicji analizowanego terminu jako sytuacji możliwości upadku rządu ze względu na zaistnienie konfliktu i/lub silnej rywalizacji pomiędzy różnymi partiami politycznymi. Przy jednoczesnym założeniu, iż zmiana rządu zwiększa prawdopodobieństwo zaistnienia kolejnych zmian⁸.

Przyczyn zaistnienia niestabilności politycznej danego państwa może być wiele. Mogą być one natury wewnętrznej oraz zewnętrznej, dotyczyć obszaru politycznego, gospodarczego lub społecznego. Co więcej, niestabilność polityczna danego państwa może negatywnie wpływać na niestabilność państw z nim sąsiadujących, całego regionu, regionów a nawet świata. Natomiast skutki niestabilności politycznej mogą być zróżnicowane – krótko-, średnio- lub długookresowe⁹.

Warto również dodać, że stopień stabilności politycznej (i jednocześnie niestabilność) starają się mierzyć poszczególne indeksy, jak np. Political stability index¹⁰. Ów indeks stabilności politycznej i braku przemocy/terroryzmu mierzy postrzeganie prawdopodobieństwa destabilizacji lub obalenia rządu przy użyciu środków niekonstytucyjnych lub brutalnych, w tym przemocy motywowanej politycznie i terroryzmu.

Artykuł został podzielony na dwie podstawowe części. W pierwszej z nich omówione zostały wydarzenia związane ze zmianą władzy, do której doszło w Czarnogórze w 2020 roku, w wyniku sierpniowych wyborów parlamentarnych oraz utworzeniem dwóch kolejnych gabinetów tj. premiera Zdravka Krivokapicia i Dritana Abazovicia. Natomiast kolejna część stanowił analizę niestabilnej sytuacji politycznej w Czarnogórze po przegłosowaniu wotum nieufności dla rządu premiera D. Abazovicia, a następnie jego funkcjonowanie w ramach tzw. mandatu technicznego, aż do momentu utworzenia nowego gabinetu premiera Milojko Spajicia. Tekst kończy część ze sformułowanymi wnioskami, będącymi wynikiem przeprowadzonej analizy.

Economics and Political Science, <http://www.lse.ac.uk/IDEAS/publications/reports/pdf/SU004/shepherd.pdf> (18.12.2023).

⁸ Z. Hussain, *Can political stability hurt economic growth?*, 1.06.2014, <https://blogs.worldbank.org/endpovertyinsouthasia/can-political-stability-hurt-economic-growth> (18.12.2023); w zdecydowanie bardziej ogólny sposób termin ten został zdefiniowany jako „skłonność do zmiany władzywykonawczej w sposób konstytucyjny lub niekonstytucyjny”, A. Alesina, et al., *Political Instability...*, s. 189–211.

⁹ *Global Security Threats. Governmental Instability*, <https://www.ag-globalstrategies.com/governmental-instability> (17.12.2023).

¹⁰ Indeks ten jest średnią kilku innych indeksów, między innymi opracowanych przez Economist Intelligence Unit, Światowe Forum Ekonomiczne oraz Political Risk Services, *Political stability – Country rankings*, https://www.theglobaleconomy.com/rankings/wb_political_stability/ (17.12.2023).

Sytuacja polityczna w Czarnogórze po 2020 roku

W 2020 roku, w wyniku wyborów parlamentarnych, które zostały przeprowadzone w Czarnogórze 30 sierpnia, doszło do znaczących zmian politycznych w omawianym państwie bałkańskim. Mianowicie, po raz pierwszy od lat 90. XX wieku, nowo powstały rząd nie utworzyła Demokratyczna Partia Socjalistów (*Demokratska partija socijalista*, DPS), której niekwestionowanym liderem jest Milo Djukanović, w owym czasie prezydent państwa. Co prawda, odniosła ona zwycięstwo w wyborach, ale to trzy ugrupowania opozycyjne były w stanie sformować większość w czarnogórskim parlamencie, tj. koalicja „Czarno na białym” (*Crno na belo*), której liderem był Dritan Abazović, koalicja „Pokój jest naszym narodem” (*Mir je naša nacija*) Aleksy Bečića i Miodraga Lekicia, a także koalicja „Dla przyszłości Czarnogóry” (*Za budućnost Crne Gore*), stworzona przez Front Demokratyczny (*Demokratski front*, DF), ugrupowanie proserbskie, prorosyjskie i antynatowskie¹¹. Tuż po ogłoszeniu wyniku wyborów, przywołane koalicje wyborcze ogłosiły cztery podstawowe zasady, na których opierać się miała ich przyszła współpraca parlamentarna. Zgodnie z przyjętymi wytycznymi nowy rząd:

- 1) będzie kontynuował wypełnianie międzynarodowych zobowiązań Czarnogóry;
- 2) przeprowadzi niezbędne reformy, które mają przyspieszyć proces akcesyjny państwa do UE;
- 3) będzie gabinetem złożonym z ekspertów;
- 4) szanując konstytucję, dokona rewizji oraz zmiany niektórych dyskryminujących ustaw – w tym ustawy o wolności wyznania¹².

Znaczący wpływ na sukces ówczesnej opozycji miał metropolita Czarnogóry i Przymorza¹³ Amfilohije, który stanął na czele marszów modlitewnych (*litije*), organizowanych w Czarnogórze od końca 2019 roku, w proteście wobec ustawy o wolności wyznania, przegłosowanej w grudniu 2019 roku przez czarnogórski parlament. Ustawa powyższa budziła kontrowersje i sprzeciwiała się jej przede wszystkim Serbska Cerkiew Prawosławna (*Srpska pravoslavna crkva*, SPC)¹⁴. Jednak do przyczyn gorszego wyniku DPS w wyborach

¹¹ Zob. szerzej: A. Domachowska, *Możliwa zmiana rządu w Czarnogórze po wyborach parlamentarnych*, «Komentarze IEŚ» 2020, nr 245, <https://ies.lublin.pl/komentarze/mozliwa-zmiana-rzadu-w-czarnogorze-po-wyborach-parlamentarnych/> (3.01.2024).

¹² Tamże.

¹³ Metropolia Czarnogóry i Przymorza to jedna z eparchii Serbskiej Cerkwi Prawosławnej, SPC.

¹⁴ A. Domachowska, *Czarnogóra: protesty społeczne po przyjęciu ustawy o wolności wyznania*, «Komentarze IEŚ» 2020, nr 106, <https://ies.lublin.pl/komentarze/czarnogora-protesty-spoeczne-po-przyjeciu-ustawy-o-wolnosc-wyznania/> (29.12.2023).

w 2020 roku, należy zaliczyć także m.in.: a) „zmęczenie” społeczeństwa długoletnimi rządami analizowanego ugrupowania, b) utrzymującą się stagnację gospodarczą, c) brak przeprowadzenia dogłębnych reform wewnętrznych, d) brak postępów w procesie integracji europejskiej Czarnogóry, a także e) prowadzenie ciągłych sporów narodowościowych, wzmacniających podziały w wielokulturowym społeczeństwie czarnogórskim.

Co więcej, to właśnie bezpośrednio z metropolitą SPC, który silnie zaangażował się w kampanię wyborczą, nawołując do głosowania przeciwko rządzącej DPS, liderzy zwycięskich ugrupowań uzgadniali skład nowego rządu, który został ostatecznie zaprzysiężony 4 grudnia 2020 roku¹⁵. Nowym premierem został Zdravko Krivokapić, wspierany przez metropolitę Amfilohija. Symbolicznie, nazwał on swoich ministrów mianem swoich „12 apostołów”. Z założenia był to gabinet ekspercki, ponieważ w jego składzie, oprócz wicepremiera (Dritana Abazovicia¹⁶), nie znalazł się żaden polityk. Z kolei przewodniczącym parlamentu został Aleksa Bečić, lider Demokratycznej Czarnogóry (*Demokratska Crna Gora*, DCG). Nowy premier od samego początku podkreślał, że jego rząd będzie rządem dyskontynuacji i przede wszystkim skoncentruje się na rozwiązywaniu problemów „zwykłych obywateli”, a także na przyspieszeniu procesu integracji europejskiej oraz podjęciu zdecydowanej woli z przestępczością zorganizowaną i korupcją.

Jednak już w czasie formowania nowego gabinetu, ujawniły się spory pomiędzy koalicjantami. Ekspercka formuła nowych władz od początku nie podobała się Frontowi Demokratycznemu, który zdecydowanie opowiadał się za podziałem ministerstw według tradycyjnego klucza politycznego¹⁷. Co więcej, również *exposé* nowego premiera zostało skrytykowane przez członków przywołanej partii, choć ostatecznie poparli oni powstanie nowego rządu. Jednocześnie fakt, iż posiadał on minimalną większość w parlamencie oraz to, że większość parlamentarną współtworzyły zróżnicowane ugrupowania polityczne, wpływało negatywnie na przyszłe działania gabinetu premiera Z. Krivokapicia.

Ze względu na wewnętrzne tarcia, rząd został odwołany 4 lutego 2022 roku. Za wotum nieufności zagłosowali członkowie Zjednoczonej Akcji Reformatorskiej (URA), dotychczasowi koalicjanci, a także m.in. DPS jako największa partia opozycyjna. Prezydent M. Djukanović i jednocześnie lider DPS, stwierdził, że

¹⁵ Na opóźnienie w jego tworzeniu miała wpływ nagła śmierć metropolity.

¹⁶ Dritan Abazović to lider Zjednoczonej Akcji Reformatorskiej (Ujedinjena Reformska Akcija, URA; członek koalicji „Czarno na białym”).

¹⁷ A. Domachowska, *Czarnogóra: powołanie nowego rządu*, «Komentarze IEŚ» 2020, nr 297, <https://ies.lublin.pl/wp-content/uploads/2020/12/ies-komentarze-297-200-2020.pdf> (28.12.2023).

jego partia jest gotowa udzielić poparcia rządowi mniejszościowemu, ponieważ byłby on i tak o wiele lepszym rozwiązaniem niż rząd premiera Z. Krivokapicia¹⁸. Odwołano wówczas jednocześnie przewodniczącego parlamentu, Aleksę Bečicia, a prezydent M. Djukanović na nowego kandydata na premiera mianował lidera URA, D. Abazovicia. Decyzja URA została ostro skrytykowana przez DF oraz DCG, oskarżając nowego szefa rządu o dokonanie zdrady wobec wyborców, którzy zagłosowali za zasadniczą zmianą w poprzednich wyborach parlamentarnych (2020). Wobec tych faktów, zorganizowano liczne protesty w różnych czarnogórskich miastach, domagając się przeprowadzenia przedterminowych wyborów, a nie tworzenia nowego gabinetu, ocenianego jako „eksperyment”.

Ostatecznie 28 kwietnia 2022 roku powołano rząd premiera D. Abazovicia¹⁹. Za jego wyborem spośród 81 członków parlamentu Czarnogóry głosowało 45 parlamentarzystów – członkowie URA, proserbskiej Socjalistycznej Partii Ludowej (*Socijalistička narodna partija Crne Gore*, SNP), Partii Socjaldemokratycznej (*Socijaldemokratska partija Crne Gore*, SDP) oraz ugrupowań narodowych Albańczyków, Boszniaków i Chorwatów, a także 29 członków Demokratycznej Partii Socjalistów. Przeciwno opowiedziało się trzech członków Socjaldemokratów Czarnogóry (*Socijaldemokrate Crne Gore*, SD). Przewodniczący tego ugrupowania, Damir Šehović stwierdził, że z takiego rządu bardziej zadowolony jest Serbia niż sami Czarnogórcy, wskazując zatem na możliwe zagrożenie w postaci potencjalnego wpływu polityków w Belgradzie na nowy rząd w Podgoricy. Co więcej, zauważył, iż co najmniej sześciu ministrów (członków SNP) będzie pod kontrolą prezydenta Serbii, Aleksandra Vučicia²⁰.

W posiedzeniu parlamentu, na którym doszło do wyboru nowego rządu, nie uczestniczyli członkowie DF oraz Demokratycznej Czarnogóry. Warto również dodać, iż Demokratyczna Partia Socjalistów, pomimo udzielenia poparcia rządowi premiera D. Abazovicia, zapowiedziała, że jej członkowie nie wejdą w jego skład.

Podobnie, jak w przypadku rządu Z. Krivokapicia, również i ten gabinet za swój priorytet postawił sobie odblokowanie procesu integracji europejskiej państwa, a także przeprowadzenie reformy systemu sprawiedliwości oraz podjęcie zdecydowanej walki z korupcją oraz z przestępczością zorganizowaną²¹.

¹⁸ *Đukanović dao mandat Abazoviću za sastav nove Vlade Crne Gore*, 3.03.2022, <https://www.slobodnaevropa.org/a/crna-gora-abazovic/31734337.html> (27.12.2023).

¹⁹ Z kolei nowym przewodniczącym parlamentu została Danijela Đurović.

²⁰ L. Šćepanović, *Crna Gora dobila novu manjinsku Vladu premijera Dritana Abazovića*, 28.04.2022, <https://www.slobodnaevropa.org/a/crna-gora-dobila-novu-manjinsku-vladu/31825630.html> (29.12.2023).

²¹ Tamże.

Ponadto jednym z priorytetów programu rządu premiera D. Abazovicia było uregulowanie stosunków ze wspólnotami religijnymi, działającymi w Czarnogórze, zgodnie z konstytucją i obowiązującym prawem. Kontrowersje od 2019 roku budziły propozycje odnoszące się do określenia kwestii majątkowych oraz prawnych z Serbską Cerkwią Prawosławną. Ostatecznie to właśnie ona, a dokładnie podpisanie przez rząd umowy (*Temeljni ugovor*) z patriarchą SPC Porfirijem, bez jakichkolwiek konsultacji ze społeczeństwem, doprowadziła do upadku rządu. Należy dodać, że podpisanie przywołanej umowy zapowiadał już poprzedni premier, Zdravko Krivokapić. Zgodnie z treścią, SPC uzyskała gwarancję nienaruszalności jej własności (tj. wszelkich nieruchomości należących do niej i znajdujących się na terytorium Czarnogóry – cerkwi, świątyń, cmentarzy itp.), co od lat budzi sprzeciw Czarnogórskiej Cerkwi Prawosławnej oraz części społeczeństwa czarnogórskiego, które postrzega SPC jako serbski podmiot wpływu, zaprzeczający istnieniu czarnogórskiej tożsamości narodowej i jednocześnie wzmacniający serbski nacjonalizm²².

Demokratyczna Partia Socjalistów, oceniająca zawartą umowę jako zaprzeczenie interesów narodowych Czarnogóry, zapowiedziała wycofanie swego poparcia dla rządu premiera D. Abazovicia. Wotum nieufności zostało przegłosowane na posiedzeniu w dniu 20 sierpnia 2022 roku²³. Pięćdziesięciu parlamentarzystów zagłosowało za odwołaniem rządu, w tym członkowie DPS, SD, SDP, Partii Boszniackiej (*Bošnjačka stranka*, BS), Demokratycznej Unii Albańczyków (*Demokratska unija Albanaca*, DUA), Partii Liberalnej (*Liberalna partija Crne Gore*, LP), Prawdziwej Czarnogóry (*Prava Crna Gora*) oraz Zjednoczenia Czarnogóry (*Ujedinene Crne Gore*). Przeciw zagłosowała również przewodnicząca parlamentu Danijela Đurović z proserbskiej SNP. Natomiast członkowie DF, SNP, ugrupowania Sojuszu Demokratycznego (*Demokratski savez*, DEMOS) oraz URA nie uczestniczyli w głosowaniu. W opinii D. Abazovicia wotum nieufności spowodowane było nie faktem podpisania przez niego umowy z Serbską Cerkwią Prawosławną, lecz zdecydowaną walką rządu z przestępczością zorganizowaną²⁴.

²² Zob. szerzej: D. Gil, K. Sudnik, *Klerykalizacja (Czarnogóra)*, [w:] G. Szwał-Gyłybowa, D. Gil, L. Miodyński (red.), *Leksykon idei wędrownych na słowiańskich Bałkanach. XVIII–XXI wiek*, t. 7, Warszawa 2020; A. Domachowska, *Proces budowania narodu czarnogórskiego w latach 1991–2018: geneza i uwarunkowania*, Toruń 2019.

²³ *Godinu dana od kada je Abazović odlazeći premijer Crne Gore*, 20.08.2023, <https://beta.rs/content/188751-godinu-dana-od-kada-je-abazovic-odlazeći-premijer-crne-gore> (29.12.2023).

²⁴ A. Jagiełło-Szostak, *Kryzys polityczny w Czarnogórze: upadek rządu Dritana Abazovicia*, «Komentarze IEŚ» 2022, nr 679, <https://ies.lublin.pl/komentarze/kryzys-polityczny-w-czarnogorze-upadek-rzadu-dritana-abazovicia/> (29.12.2023).

Niestabilność polityczna w Czarnogórze w okresie tzw. rządu technicznego

Pomimo przegłosowania wotum nieufności w sierpniu 2022 roku D. Abazovićowi udało się zachować urząd premiera i rządzić przez kolejnych czternaście miesięcy (do października 2023 roku) w formacie tzw. mandatu technicznego (*u tehničkom mandatu*). Zgodnie z regulacjami konstytucji Czarnogóry, w momencie, gdy dojdzie do przegłosowania wotum nieufności rządu przez parlament, taki gabinet funkcjonuje do momentu wyboru kolejnego rządu. Przywołany właśnie okres pomiędzy określa się mianem „technicznego mandatu”.

Należy jednak podkreślić, że termin ten nie obowiązuje ani w ustawie zasadniczej Czarnogóry, ani również nie jest on doprecyzowany w żadnym innym akcie prawnym. Co więcej, jak do tej pory ani ustawa o rządzie ani o parlamencie nie została przyjęta w Czarnogórze, wobec tego termin taki pozostaje niedookreślony²⁵. Wobec takiej sytuacji prawnej i politycznej, pojawiły się głosy nie tylko wśród przedstawicieli czarnogórskiej opozycji, ale również naukowców i ekspertów, iż skoro rząd nie posiadał pełnej legitymizacji, nie powinien podejmować żadnych kluczowych decyzji z punktu widzenia interesów państwa.

Zatem, aby zmienić zaistniałą sytuację, nieopisaną w prawie, kolejne miesiące przebiegły w podejmowaniu prób utworzenia nowego gabinetu. Za takim rozwiązaniem opowiadały się ugrupowania, które poparły rząd premiera Zdravka Krivokapicia w 2020 roku. Natomiast przeciwnym tego rodzaju działaniom były ugrupowania z ław opozycyjnych, w tym przede wszystkim DPS.

Po uchwaleniu 20 sierpnia 2022 roku wotum nieufności dla rządu D. Abazovićia ówczesna większość parlamentarna (tj. Front Demokratyczny, Demokraci oraz URA), posiadająca wówczas jednak minimalną większość (41 mandaty) zwróciła się do prezydenta M. Djukanovicia z prośbą o wskazanie Miodraga Lekicia na kandydata na przyszłego szefa rządu. W przeszłości (w czasie istnienia jeszcze państwa jugosłowiańskiego) przez wiele lat sprawował on funkcję ambasadora (m.in. na placówkach w Lesoto, Mozambiku czy Włoszech), a także ministra spraw zagranicznych Czarnogóry w latach 1992–1995²⁶. Od

²⁵ B. Kaščelan, *Tehnički mandat – ograničene nadležnosti Vlade*, Centar za građansko obrazovanje, 30.01.2022, <https://cgo-cce.org/2022/01/30/tehnicki-mandat-ogranicene-nadleznosti-vlade/> (4.01.2024).

²⁶ I. Šundić Mihovilović, *Ko je Miodrag Lekić, (ne)sudjeni crnogorski mandatar: Kritičar komunizma i nekadašnji ambasador Jugoslavije i SCG*, 20.09.2022, <https://www.danas.rs/vesti/drustvo/ko-je-miodrag-lekic-nesudjeni-crnogorski-mandatar-kriticar-komunizma-inekadasnji-ambasador-jugoslavije-i-scg-u-vise-zemalja/> (29.01.2022).

2012 roku zasiada on w parlamencie. Warto dodać, iż M. Lekić był również przewodniczącym DF, a obecnie pełni funkcję lidera ugrupowania DEMOS. W 2013 roku wystartował w wyborach prezydenckich, ale przegrał nieznaczną liczbą głosów z Filipem Vujanoviciem, kandydatem zgłoszonych przez DPS. Warto odnotować, iż M. Lekić jako czarnogórski parlamentarzysta nie głosował za przyłączeniem się Czarnogóry do NATO, ani nie poparł rezolucji, która potępiała agresję Rosji na Ukrainę w 2022 roku.

Prezydent ostatecznie odmówił nominowania M. Lekicia na kandydata na premiera (*mandatar*), argumentując, iż lista poparcia dla przywołanej kandydatury nie została mu przedstawiona w terminie przewidzianym prawem. Wobec tego, większość parlamentarna uznała, że M. Djukanović naruszył konstytucję, ponieważ nie ma takiego obowiązku, aby przedstawić prezydentowi listę podpisów parlamentarzystów popierających kandydata na premiera. Następnie 41 parlamentarzystów podpisało się pod inicjatywą odwołania głowy państwa²⁷.

Jedyną instytucją w Czarnogórze, która mogłaby stwierdzić konstytucyjność podjętej przez prezydenta decyzji, jest Trybunał Konstytucyjny (*Ustavni sud*). Jednak wówczas (od września 2022 roku) w Trybunale zasiadało jedynie trzech sędziów, a zatem nie było wymaganego kworum (czyli czterech sędziów z ogólnej liczby siedmiu), aby można było zbadać konstytucyjność decyzji podjętej przez prezydenta Czarnogóry²⁸. Część czarnogórskich ekspertów tłumaczyła wówczas, iż w rzeczywistości prezydent nie ma obowiązku udzielenia mandatu kandydatowi, który ma poparcie większości parlamentarnej – to jedynie dobra praktyka, ale nie wymóg prawny. Natomiast, na prezy-

²⁷ Należy podkreślić, iż odwołanie prezydenta nie było możliwe, ponieważ zgodnie z konstytucją Czarnogóry (art. 98), procedurę jego odwołania może wszcząć parlament, na wniosek co najmniej 25 parlamentarzystów, jeżeli uznaje, że naruszył on konstytucję. Jednak to Trybunał Konstytucyjny ostatecznie rozstrzyga, czy ustawa zasadnicza państwa została przez prezydenta naruszona, a jak zostało już zauważone, Trybunał w owym czasie nie był zdolny do orzekania. *Demokratski front: Skupština Crne Gore ima većinu za smenu Mila Đukanovića i to treba da uradi*, 23.09.2022, <https://www.danas.rs/svet/region/demokratski-front-skupstina-crne-gore-ima-vecinu-za-smenu-mila-djukanovica-i-to-treba-da-uradi/> (5.01.2024).

²⁸ Do wyboru sędziów niezbędne było nie tylko poparcie większości 41 parlamentarzystów, ale także dodatkowo co najmniej osiem głosów opozycji (czyli łącznie 49). Zatem niezbędne było rozpoczęcie dialogu politycznego. Okazało się to być możliwe dopiero w lutym 2023 r., kiedy wybrano kolejnych trzech sędziów, dzięki czemu odblokowano prace Trybunału Konstytucyjnego, S. Janković, *Skupština Crne Gore izabrala troje od četvoro sudija Ustavnog suda*, 27.02.2023, <https://www.slobodnaevropa.org/a/ustavni-sud-crna-gora-izbor/32290175.html> (5.01.2024); S. Janković, *Crna Gora u ćorsokaku, poručili London, Berlin i Vašington*, 15.12.2022, <https://www.slobodnaevropa.org/a/32177998.html> (5.01.2024).

dencie spoczywa obowiązek zaproponowania własnego kandydata na urząd premiera. Tak w omawianym przydadku się jednak nie stało.

W celu rozwiązania spornej sytuacji, uniemożliwiającej sprawne funkcjonowanie instytucji państwowych, większość parlamentarna zdecydowała się na dokonanie zmian w ustawie o prezydencie (*Zakon o Predsjedniku Crne Gore*). Nie zgadzała się ona bowiem z prezydentem oraz z opozycją, którzy zgodnie wówczas twierdzili, iż najlepszym rozwiązaniem kryzysu w państwie byłoby samorozwiązanie parlamentu oraz rozpisanie wcześniejszych wyborów parlamentarnych. Zgodnie z konstytucją Czarnogóry (art. 84) kadencja parlamentu może zostać skrócona na wniosek prezydenta, rządu lub z inicjatywy co najmniej 25 parlamentarzystów. Co więcej, zgodnie z art. 92 konstytucji parlament zostaje rozwiązany, jeżeli:

- 1) nie wybierze rządu w ciągu 90 dni od dnia, w którym Prezydent Czarnogóry po raz pierwszy zaproponował kandydata na premiera, lub
- 2) gdy przez dłuższy czas nie wykonuje uprawnień określonych w konstytucji. Wówczas rząd może, po zapoznaniu się z opinią przewodniczącego parlamentu i przewodniczących klubów parlamentarnych, rozwiązać parlament. Następnie parlament zostaje rozwiązane dekretem Prezydenta Czarnogóry²⁹.

Zgodnie z zaproponowaną i przegłosowaną przez większość parlamentarną ustawą o prezydencie (1 listopada 2022), parlament uzyskał prawo do desygnowania kandydata na premiera³⁰. W związku ze zmianami w ustawie prezydent ma obowiązek przedstawić parlamentowi kandydata na premiera w ciągu 30 dni od przegłosowania wotum nieufności dla rządu. Jeżeli głowa państwa tak nie postąpi, zgodnie z nowelizacją ustawy za kandydata zostanie uznana ta osoba, która uzyska poparcie większości parlamentu. Natomiast zgodnie z regulacjami konstytucji, to do prerogatyw prezydenta należy desygnowanie kandydata na premiera w ciągu 30 dni od ukonstytuowania się parlamentu. Niewątpliwie zatem w znacznym stopniu nowelizacja ustawy ograniczyła w omawianym zakresie uprawnienia prezydenta³¹.

Nowelizacja ustawy zakładała również zmiany dotyczące sposobu wyboru ambasadorów. Mianowicie, zgodnie z zaproponowanymi zmianami, prezydent zobowiązuje się do powołania kandydata na ambasadora zaproponowanego przez rząd oraz posiadającego poparcie właściwej komisji parlamentarnej. Natomiast zgodnie z regulacjami ustawy zasadniczej Czarnogóry do prerogatyw prezydenta należy powoływanie i odwoływanie ambasadorów, na wnio-

²⁹ *Ustav Crne Gore*, «Službeni list CG», br. 1/2007 i 38/2013 – Amandmani I-XVI.

³⁰ S. Janković, *Parlamentarna većina izmijenila Zakon o predsjedniku na zahtjev DF*, 1.11.2022, <https://www.slobodnaevropa.org/a/crna-gora-vlada-nadleznosti/32110899.html> (29.12.2023).

³¹ *Zakon o Predsjedniku Crne Gore*, «Službeni listu CG», br. 42/2018 i 140/2022.

sek rządu i po uzyskaniu zgody ze strony właściwej komisji parlamentarnej³². Należy bowiem podkreślić, iż wybór ambasadorów stanowił już swoistą „kość niezgody” pomiędzy prezydentem a rządem premiera Z. Krivokapicia. Zaledwie kilka tygodni po jego powołaniu, premier zdecydował o zaproszeniu „na konsultacje” do Podgoricy aż 38 czarnogórskich szefów misji dyplomatycznych w odpowiedzi na brak zgody głowy państwa, aby odwołał on siedmiu ówczesnych ambasadorów, wskazanych przez gabinet³³. Zmiany ustawy w przedstawionym zakresie miały zatem na celu rozwiązanie patowej sytuacji, związanej z wyborem ambasadorów, poprzez ominięcie roli prezydenta w owej procedurze.

Demokratyczna Partia Socjalistów oraz bliskie jej ugrupowania opozycyjne oceniły przywołane działania jako próbę dokonania konstytucyjnego puczu. Co więcej, opozycja oraz obywatele sprzeciwiający się przyjętej nowelizacji ustawy, zorganizowali protesty pod hasłem „*Ima nas*” w Podgoricy, domagając się od władz wycofania się z przeprowadzonych zmian ustawowych, osiągnięcia porozumienia z opozycją wobec wyboru pozostałych członków Trybunału Konstytucyjnego, a także natychmiastowego rozpisania przedterminowych wyborów parlamentarnych³⁴. Przeciwnie przyjęciu kontrowersyjnej ustawy były również Stany Zjednoczone oraz Unia Europejska, a także Komisja Wenecka, która przedstawiła swe zastrzeżenia wobec jej przepisów.

Prezydent odmówił podpisania znowelizowanej ustawy i zwrócił ją do parlamentu w celu ponownego jej rozpatrzenia. Większość ponownie przyjęła kontrowersyjną ustawę i tym razem prezydent M. Djukanović, zgodnie z obowiązującym prawem, musiał ją podpisać. Uczynił to, jednocześnie oświadczając, że i tak nie będzie jej przestrzegać, ponieważ oznaczałoby to, iż przyłącza się on do łamania konstytucji i działania przeciwko państwu³⁵.

Zgodnie z przyjętą nowelizacją ustawy o prezydencie i brakiem woli prezydenta do przeprowadzenia konsultacji w kwestii desygnowania kandydata

³² Warto dodać, że z projektowanych zmian w ustawie o Prezydencie usunięto możliwość odwołania głowy państwa w przypadku „niewykonania obowiązków prezydenta przy ustalaniu mandatu”. Konstytucja stanowi, że Prezydenta Czarnogóry można odwołać jedynie w przypadku stwierdzenia przez Trybunał Konstytucyjny, że Prezydent naruszył Konstytucję.

³³ M. Rudović, *Crna Gora bez ambasadora u većini država, predstoje razgovori o diplomatiji*, 13.12.2023, <https://www.slobodnaevropa.org/a/crna-gora-diplomatija/32728777.html> (29.12.2023).

³⁴ *Protest u Podgorici: Zarobljene institucije osloboditi prijevremenim izborima*, 17.11.2022, <https://www.slobodnaevropa.org/amp/protest-podgorica-crna-gora/32135716.html> (5.01.2024).

³⁵ *Djukanović potpisao Zakon o predsjedniku, ali ga neće primjenjivati jer kaže da je neustavan*, 16.12.2022, <https://www.slobodnaevropa.org/a/djukanovic-zakon-o-predsjedniku-crna-gora-potpisao-/32179920.html> (5.01.2024).

na premiera, 29 grudnia 2022 roku parlament Czarnogóry powierzył M. Lekiciowi misję tworzenia nowego rządu. Za tym wnioskiem zagłosowali DF, URA i Demokratyczna Czarnogóra³⁶. Prezydent ponownie ogłosił, że nie zamierza powierzyć misji tworzenia gabinetu M. Lekiciowi na podstawie znowelizowanej ustawy sprzecznej z konstytucją.

Kolejne tygodnie rozmów, toczących się w ramach ugrupowań tworzących większość parlamentarną, potwierdziły, iż jednym, co je wówczas łączyło była zgoda co do wyboru lidera ugrupowania DEMOS na kandydata na nowego szefa rządu. Natomiast nie były one w stanie porozumieć się w kwestii przyszłego podziału wpływów w nowym gabinecie – Front Demokratyczny oczekiwał podziału tek zgodnie z liczbą mandatów, jakie poszczególne partie posiadały w parlamencie. Z kolei URA domagała się uzyskania kontroli nad sektorem bezpieczeństwa i zagwarantowania jej, a także proserbskiej SNP i przedstawicielom poszczególnych ugrupowań mniejszości narodowych, większości tek ministerialnych. Wobec niedających się pogodzić sporów pomiędzy potencjalnymi koalicjantami, M. Lekiciowi nie udało się stworzyć rządu w czasie wymaganym konstytucyjnie 90 dni. Kandydat na premiera sam otwarcie stwierdził, iż zabrakło mu trzech głosów parlamentarzystów URA, na której czele stoi premier D. Abazović³⁷.

Prezydent, który podkreślał, że nie będzie opierał się na regulacji kontrowersyjnej ustawy, zdecydował jednak 16 marca 2023 roku o rozwiązaniu parlamentu, a dzień później ogłosił nowe wybory parlamentarne. Uzasadniając swą decyzję przyznał, że zastosował się do przepisów przyjętej przez większość parlamentarną nowelizacji ustawy o prezydencie oraz do art. 92 konstytucji. M. Djukanović zwracał już wcześniej uwagę, że rozważa podjęcie decyzji o rozwiązaniu parlamentu i rozpisaniu wcześniejszych wyborów parlamentarnych, jeśli do 16 marca nie zostanie wybrany nowy rząd. Warto dodać, że zapadła ona tuż przed planowanymi na 19 marca wyborami prezydenckim, w których brał udział, ubiegając się o reelekcje, prezydent M. Djukanović³⁸. Cześć członków Frontu Demokratycznego stwierdziło wówczas, że decyzja głowy państwa była oczekiwana³⁹. Prezydent

³⁶ *Skupština Crne Gore proglasila Miodraga Lekića za mandatara*, 29.12.2022, <https://www.slobodnaevropa.org/a/miodrag-lekic-mandatar-vlada-crna-gora/32199119.html> (29.12.2023).

³⁷ *Lekić: Nema većine za formiranje vlade, fali podrška poslanika GP URA*, 12.03.2023, <https://gradski.me/lekic-nema-vecine-za-formiranje-vlade-fali-podrška-poslanika-gp-ura/> (3.01.2024).

³⁸ *Vanredni parlamentarni izbori u Crnoj Gori 11. juna*, 17.03.2023, <https://www.slobodnaevropa.org/a/vanredni-parlamentarni-izbori-crna-gora-djukanovic/32322823.html>, (5.01.2024).

³⁹ *Djukanović raspustio Skupštinu Crne Gore*, 16.03.2023, <https://www.slobodnaevropa.org/amp/skupstina-crne-gore-djukanovic/32321592.html>, (29.12.2023).

wykorzystał bowiem okazję, daną mu przez większość parlamentarną, niebędącą w stanie porozumieć się w kwestii powołania nowego rządu.

Należy dodać, iż dopiero w lutym 2023 roku uzyskano niezbędne kworum w składzie Trybunału Konstytucyjnego, aby można było rozpatrzyć sprawę nowelizacji ustawy o prezydencie. Ostatecznie w czerwcu 2023 roku czarnogórski Trybunał Konstytucyjny (*Vrhovni sud*) uznał kontrowersyjną nowelizację ustawy za niekonstytucyjną⁴⁰.

Przedterminowe wybory parlamentarne, które zostały zorganizowane w czerwcu 2023 roku doprowadziły do (przynajmniej tymczasowego) ustabilizowania sytuacji politycznej w Czarnogórze. Mianowicie, zwycięstwo w nich odniosła nowa partia polityczna Ruch Europa Teraz (*Pokret Evropa Sad*, PES)⁴¹. Do zwycięstwa ugrupowania przyczyniła się również wygrana jej kandydata, Jakova Milatovicia, w wiosennych wyborach prezydenckich. Przegrana M. Djukanovicia oznaczała bowiem koniec jego długoletniej dominacji na czarnogórskiej scenie politycznej⁴².

Jednak, aby móc powołać nowy rząd i mieć szansę na ustabilizowanie sytuacji w państwie, PES zmuszone było rozpocząć rozmowy koalicyjne z pozostałymi ugrupowaniami parlamentarnymi. Po odrzuceniu przez lidera Ruchu Europa Teraz, Milojko Spajicia, i jednocześnie kandydata na premiera możliwości sformułowania przyszłego rządu z Demokratyczną Partią Socjalistów oraz ze Zjednoczoną Akcją Reformatorską, nową większość parlamentarną utworzyły: PES, Nowa Serbska Demokracja, Demokratyczna Partia Ludowa (DNP), Demokratyczna Czarnogóra, Socjalistyczna Partia Ludowa (SNP), Związek Obywateli CIVIS, Forum Albańskie oraz Sojusz Albański⁴³. Jednocześnie uzgodniono, że przedstawiciele proserbskich ugrupowań NOVA i DNP, dopiero po upływie roku wejdą w skład zrekonstruowanego rządu. Podobnie jak dwa poprzednie gabinety, również i ten premiera M. Spajicia podkreśla swe pełne zaangażowanie na rzecz przyspieszenia procesu integracyjnego państwa z UE, wzmocnienie pozycji Czarnogóry w ramach NATO, a także skoncentrowanie się na przeprowadzeniu zasadniczych reform społecznych i gospodarczych, aby w znaczny sposób polepszyć sytuację ekonomiczną obywateli.

⁴⁰ *Ustavni sud ukinuo izmjene Zakona o predsjedniku*, 27.06.2023, <https://www.vijesti.me/vijesti/politika/662900/ustavni-sud-ukinuo-izmjene-zakona-o-predsjedniku>, (30.12.2023).

⁴¹ *Izbori u Crnoj Gori: vodi Pokret Evropa sad*, 12.06.2023, <https://www.dw.com/hr/izbori-u-crnoj-gori-vodi-pokret-evropa-sad/a-65887035> (30.12.2023).

⁴² B. Dabić, *Milatović: Pobjeda je velika i istorijska, ovo je pobjeda pomirene Crne Gore*, 2.04.2023, <https://primorski.me/info/politika/milatovic-pobjeda-je-velika-i-istorijska-ovo-je-pobjeda-pomirene-crne-gore/> (3.01.2024).

⁴³ A. Domachowska, *Rząd Milojko Spajicia w Czarnogórze*, «Komentarze IeS» 2023, nr 997, <https://ies.lublin.pl/komentarze/rzad-milojko-spajicia-w-czarnogorze/> (30.12.2023).

Wnioski

Ponad czternastomiesięczny okres funkcjonowania tzw. rządu technicznego w Czarnogórze stanowił nowe doświadczenie w historii czarnogórskiego parlamentaryzmu, pogłębiający niestabilną sytuację polityczną w tym państwie bałkańskim. Wewnętrzne przyczyny przywołanego zjawiska miały zarówno charakter polityczny, jak i prawny. Mianowicie, żadna z partii politycznych, zasiadających wówczas w czarnogórskim parlamencie nie była w stanie samodzielnie rządzić. Co więcej, żadnemu ze wspomnianych ugrupowań nie udało się porozumieć z innymi partnerami w celu utworzenia większości parlamentarnej, zdolnej do powołania nowego gabinetu. Interesy poszczególnych ugrupowań (nawet tych, które wcześniej ze sobą współpracowały przy formowaniu rządu premiera Z. Krivokapicia) okazały się być rozbieżne. Z kolei największa partia opozycyjna, podobnie jak wywodzący się z jej szeregów prezydent, dążyli do przeprowadzenia wcześniejszych wyborów parlamentarnych, a nie podejmowania prób powołania nowego gabinetu.

Sytuację polityczną komplikowały różne interpretacje obowiązującego prawa oraz jego niedoprecyzowanie w obszarach funkcjonowania najważniejszych instytucji w państwie – prezydenta, rządu oraz parlamentu. W dodatku, przez dłuższy czas Trybunał Konstytucyjny, orzekający o konstytucyjności uchwalanego prawa, nie mógł funkcjonować, ze względu na brak kworum. Spowodowane to było właśnie brakiem możliwości osiągnięcia porozumienia pomiędzy partiami również w kwestii uzupełnienia składu Trybunału.

Okres funkcjonowania rządów w ramach tzw. „mandatu technicznego” pokazały, że niezbędnym jest uregulowanie przestrzeni prawnej dotyczącej poszczególnych kompetencji rządu, parlamentu oraz prezydenta. Tym bardziej, że pomimo ogłoszenia niepodległości w 2006 roku, jak do tej pory w Czarnogórze wciąż nie została uchwalona ustawa o rządzie⁴⁴ czy parlamencie⁴⁵. Od lat na konieczność przyjęcia tego prawa wskazują liczne organizacje pozarządowe, opowiadające się za precyzyjnym opisaniem w prawie obowiązków gabinetu, a także rodzaju relacji między kluczowymi instytucjami w państwie⁴⁶. Choć przygotowany był już projekt ustawy o rządzie, jak dotychczas nie było

⁴⁴ Zgodnie z zapowiedziami rządu (grudzień 2023 r.) ma to nastąpić jeszcze w pierwszej połowie 2024 r.

⁴⁵ M. Dašić, *Kada će Crna Gora dobiti zakon o Skupštini: Ni nacrt nije završen*, 13.08.2023, <https://www.vijesti.me/tv/emisije/669442/kada-ce-crna-gora-dobiti-zakon-o-skupstini-ni-nacrt-nije-završen> (29.12.2023). W przypadku parlamentu nie ma jeszcze nawet projektu ustawy.

⁴⁶ *Ukoliko bude političke volje Zakon o Vladi do kraja godine*, 5.11.2023, <https://rtcg.me/vijesti/politika/484532/ukoliko-bude-politicke-volje-zakon-o-vladi-do-kraja-godine-.html> (29.12.2023).

wystarczającej woli politycznej, aby tego rodzaju ustawę przegłosować. Taka ustawa określiłaby również kwestię funkcjonowania tzw. rządu technicznego, składu rządu⁴⁷ oraz warunki tworzenia konkretnych ministerstw. Wciąż brakuje bowiem również transparentności w kwestii działań poszczególnych resortów. Wobec braku ustaw dotyczących rządu stwarzane jest dogodne pole do różnego rodzaju nadużyć.

Podsumowując zatem, niedoprecyzowanie przywołanych kwestii skutkowało właśnie zaistnieniem niestabilności politycznej w Czarnogórze – jednocześnie przy niefunkcjonującym Trybunale Konstytucyjnym, brakiem dialogu pomiędzy partiami politycznymi i podczas trudnego okresu koabitacji. Kończąc, warto również dodać, że zgodnie z *Political stability index* w 2022 roku Czarnogóra znajdowała się na 101. miejscu spośród 193 państw wówczas badanych z wynikiem „–0,06”, wskazującym na niestabilność polityczną tego bałkańskiego państwa⁴⁸. Wynik powyższy utrzymywał się w Czarnogórze na wręcz niezmiennym poziomie od 2020 roku, czyli od momentu objęcia władzy przez wcześniejsze ugrupowania opozycyjne.

Bibliografia

- Ake C., *A Definition of Political Stability*, «Comparative Politics» 1975, vol. 7, nr 2.
- Alesina A., Ozler S., Roubini N., Swagel P., *Political Instability and Economic Growth*, «Journal of Economic Growth» 1996, vol. 1, nr 2.
- Alesina A. et al., *Political Instability and Economic Growth*, «Journal of Economic Growth» 1996, vol. 1, nr 2.
- Dabić B., *Milatović: Pobjeda je velika i istorijska, ovo je pobjeda pomirene Crne Gore*, 2.04.2023, <https://primorski.me/info/politika/milatovic-pobjeda-je-velika-i-istorijska-ovo-je-pobjeda-pomirene-crne-gore/> (3.01.2024).
- Dašić M., *Kada će Crna Gora dobiti zakon o Skupštini: Ni nacrt nije završen*, 13.08.2023, <https://www.vijesti.me/tv/emisije/669442/kada-ce-crna-gora-dobiti-zakon-o-skupstini-ni-nacrt-nije-završen> (29.12.2023).
- Demokratski front: Skupština Crne Gore ima većinu za smenu Mila Đukanovića i to treba da uradi*, 23.09.2022, <https://www.danas.rs/svet/region/demokratski-front-skupstina-crne-gore-ima-vecinu-za-smenu-mila-djukanovica-i-to-treba-da-uradi/> (5.01.2024).
- Domachowska A., *Czarnogóra: powołanie nowego rządu*, «Komentarze IEŚ» 2020, nr 297, <https://ies.lublin.pl/wp-content/uploads/2020/12/ies-komentarze-297-200-2020.pdf> (28.12.2023).

⁴⁷ W związku z powyższym, czarnogórcy intelektualisci rekomendują ograniczenie liczby wicepremierów do jednego oraz liczby sekretarzy stanu w poszczególnych departamentach, a także likwidację stanowiska ministra bez teki, *Nepostojanje zakona o Vladi otvara prostor za zloupotrebe*, 1.10.2023, <https://rtcg.me/vijesti/politika/473077/nepostojanje-zakona-o-vladi-otvara-prostor-za-zloupotrebe.html> (29.12.2023).

⁴⁸ *Montenegro: Political stability*, https://www.theglobaleconomy.com/Montenegro/wb_political_stability/ (17.12.2023).

- Domachowska A., *Czarnogóra: protesty społeczne po przyjęciu ustawy o wolności wyznania*, «Komentarze IEŚ» 2020, nr 106, <https://ies.lublin.pl/komentarze/czarnogora-protesty-spoeczne-po-przyjeciu-ustawy-o-wolnosc-wyznania/> (29.12.2023).
- Domachowska A., *Możliwa zmiana rządu w Czarnogórze po wyborach parlamentarnych*, «Komentarze IEŚ» 2020, nr 245, <https://ies.lublin.pl/komentarze/mozliwa-zmiana-rzadu-w-czarnogorze-po-wyborach-parlamentarnych/> (3.01.2024).
- Domachowska A., *Proces budowania narodu czarnogórskiego w latach 1991–2018: geneza i uwarunkowania*, Toruń 2019.
- Domachowska A., *Rząd Milojko Spajicia w Czarnogórze*, «Komentarze IEŚ» 2023, nr 997, <https://ies.lublin.pl/komentarze/rzad-milojko-spajicia-w-czarnogorze/> (30.12.2023).
- Đukanović dao mandat Abazoviću za sastav nove Vlade Crne Gore, 3.03.2022, <https://www.slobodnaevropa.org/a/crna-gora-abazovic/31734337.html> (27.12.2023).
- Đukanović potpisao Zakon o predsjedniku, ali ga neće primjenjivati jer kaže da je neustavan, 16.12.2022, <https://www.slobodnaevropa.org/a/djukanovic-zakon-o-predsjedniku-crna-gora-potpisao-/32179920.html> (5.01.2024).
- Đukanović raspustio Skupštinu Crne Gore, 16.03.2023, <https://www.slobodnaevropa.org/amp/skupstina-crne-gore-djukanovic/32321592.html> (29.12.2023).
- Gil D., Sudnik K., *Klerykalizacja (Czarnogóra)*, [w:] G. Szwat-Gylybowa, D. Gil, L. Miodyński (red.), *Leksykon idei wędrownych na słowiańskich Bałkanach. XVIII–XXI wiek*, t. 7, Warszawa 2020.
- Global Security Threats. Governmental Instability*, <https://www.ag-globalstrategies.com/governmental-instability> (17.12.2023).
- Godinu dana od kada je Abazović odlazeći premijer Crne Gore, 20.08.2023, <https://beta.rs/content/188751-godinu-dana-od-kada-je-abazovic-odlazeci-premijer-crne-gore> (29.12.2023).
- Hussain Z., *Can political stability hurt economic growth?*, 1.06.2014, <https://blogs.worldbank.org/endpovertyinsouthasia/can-political-stability-hurt-economic-growth> (18.12.2023).
- Izbori u Crnoj Gori: vodi Pokret Europa sad, 12.06.2023, <https://www.dw.com/hr/izbori-u-crnoj-gori-vodi-pokret-europa-sad/a-65887035> (30.12.2023).
- Jagiello-Szostak A., *Kryzys polityczny w Czarnogórze: upadek rządu Dritana Abazovicia*, «Komentarze IEŚ» 2022, nr 679, <https://ies.lublin.pl/komentarze/kryzys-polityczny-w-czarnogorze-upadek-rzadu-dritana-abazovicia/> (29.12.2023).
- Janković S., *Crna Gora u ćorsokaku, poručili London, Berlin i Wašington*, 15.12.2022, <https://www.slobodnaevropa.org/a/32177998.html> (5.01.2024).
- Janković S., *Parlamentarna većina izmijenila Zakon o predsjedniku na zahtjev DF*, 1.11.2022, <https://www.slobodnaevropa.org/a/crna-gora-vlada-nadleznosti/32110899.html> (29.12.2023).
- Janković S., *Skupština Crne Gore izabrala troje od četvoro sudija Ustavnog suda*, 27.02.2023, <https://www.slobodnaevropa.org/a/ustavni-sud-crna-gora-izbor/32290175.html> (5.01.2024).
- Kaščelan B., *Tehnički mandat – ograničene nadležnosti Vlade*, Centar za građansko obrazovanje 30.01.2022, <https://cgo-cce.org/2022/01/30/tehnicki-mandat-ogranicene-nadleznosti-vlade/> (4.01.2024).
- Krysieniel K., Wojnicki J., *Partie i systemy partyjne państw byłej Jugosławii (Bośnia i Hercegowina, Chorwacja, Czarnogóra, Macedonia, Serbia, Słowenia)*, Pułtusk 2009.
- Lekić: Nema većine za formiranje vlade, fali podrška poslanika GP URA, 12.03.2023, <https://gradski.me/lekcic-nema-vecine-za-formiranje-vlade-fali-podrska-poslanika-gp-ura/> (3.01.2024).
- Łakota-Micker M., *Milo Đukanović-droga na szczyt*, «Horyzonty Polityki» 2021, vol. 12, nr 38.
- Łakota-Micker M., *Szara Eminencja czarnogórskiej sceny politycznej – Milo Đukanović (cz. II)*, «Horyzonty Polityki» 2021, vol. 12, nr 39.

- McCulloch A., *Does Moderation Pay? Centripetalism in Deeply Divided Societies*, «Ethnopolitics: Formerly Global Review of Ethnopolitics» 2013, vol. 12, nr 2.
- Montenegro: *Political stability*, https://www.theglobaleconomy.com/Montenegro/wb_political_stability/ (17.12.2023).
- Nepostojanje zakona o Vladi otvara prostor za zloupotrebe, 1.10.2023, <https://rtcg.me/vijesti/politika/473077/nepostojanje-zakona-o-vladi-otvara-prostor-za-zloupotrebe.html> (29.12.2023).
- Perlikowski Ł., *How Does One Understand the Stability of Political Regimes from a Theoretical Point of View?*, «Politeja» 2019, vol. 16, nr 63.
- Perlikowski Ł., *Political Stability as a Phenomenon and a Potential*, «Athenaeum» 2021, vol. 72, nr 4.
- Perlikowski Ł., *Teoretyczne podstawy badań stabilności politycznej*, Toruń 2023.
- Political stability – Country rankings*, https://www.theglobaleconomy.com/rankings/wb_political_stability/ (17.12.2023).
- Protest u Podgorici: Zarobljene institucije osloboditi prijevremenim izborima, 17.11.2022, <https://www.slobodnaevropa.org/amp/protest-podgorica-crna-gora/32135716.html> (5.01.2024).
- Rudović M., *Crna Gora bez ambasadora u većini država, predstoje razgovori o diplomatiji*, 13.12.2023, <https://www.slobodnaevropa.org/a/crna-gora-diplomatija/32728777.html> (29.12.2023).
- Šćepanović L., *Crna Gora dobila novu manjinsku Vladu premijera Dritana Abazovića*, 28.04.2022, <https://www.slobodnaevropa.org/a/crna-gora-dobila-novu-manjinsku-vladu/31825630.html> (29.12.2023).
- Skupština Crne Gore proglasila Miodraga Lekića za mandatara, 29.12.2022, <https://www.slobodnaevropa.org/a/miodrag-lekic-mandatar-vlada-crna-gora/32199119.html> (29.12.2023).
- Šundić Mihovilović I., *Ko je Miodrag Lekić, (ne)suđeni crnogorski mandatar: Kritičar komunizma i nekadašnji ambasador Jugoslavije i SCG*, 20.09.2022, <https://www.danas.rs/vesti/drustvo/ko-je-miodrag-lekic-nesudjeni-crnogorski-mandatar-kriticar-komunizma-i-nekadasnji-ambasador-jugoslavije-i-scg-u-vise-zemalja/> (29.01.2022).
- Trzciński K., *Czym jest stabilność polityczna państwa?*, «Przegląd Politologiczny» 2015, nr 2.
- Ukoliko bude političke volje Zakon o Vladi do kraja godine, 5.11.2023, <https://rtcg.me/vijesti/politika/484532/ukoliko-bude-politicke-volje-zakon-o-vladi-do-kraja-godine.html> (29.12.2023).
- Ustav Crne Gore, «Službeni list CG», br. 1/2007 i 38/2013 – Amandmani I–XVI.
- Ustavni sud ukinuo izmjene Zakona o predsjedniku, 27.06.2023, <https://www.vijesti.me/vijesti/politika/662900/ustavni-sud-ukinuo-izmjene-zakona-o-predsjedniku> (30.12.2023).
- Vanredni parlamentarni izbori u Crnoj Gori 11. juna, 17.03.2023, <https://www.slobodnaevropa.org/a/vanredni-parlamentarni-izbori-crna-gora-djukanovic/32322823.html> (5.01.2024).
- Wojnicki J., *Europeizacja czy transformacja – ewolucje systemów politycznych Europy Środkowej i Wschodniej*, «Przegląd Politologiczny» 2014, nr 2.
- Wojnicki J., *Przemiany w partiach postkomunistycznych państw postjugosłowiańskich*, [w:] P. Chmielewski, S.L. Szczesio (red.), *Balkany Zachodnie – między przeszłością a przyszłością, Balkany XX/XXI*, t. 3, Łódź 2013.
- Wojnicki J., *Institucja rządu Republiki Czarnogóry w systemie organów władzy*, «Kwartalnik Kolegium Ekonomiczno-Społeczne. Studia i Prace» 2011, nr 1.
- Wojnicki J., *Kształtowanie się państwowości Czarnogóry*, «Zeszyty Naukowe Zbliżenia Cywilizacyjne» 2007, nr 3.
- Wojnicki J., *System konstytucyjny Czarnogóry*, Warszawa 2012.
- Wojnicki J., *System konstytucyjny Serbii i Czarnogóry*, Warszawa 2005.